

Kazimierz Dobrzański

Istota, przesłanki i obszary działań wolontariatu

Artykuł omawia proces przeobrażeń gospodarki narodowej, wskazuje na jej efekty pozytywne i negatywne, a w dalszej części przybliża specyfikę organizacji nieochodowych i istotę wolontariatu. Podkreśla, że współczesny wolontariat, jako pewna forma kształtowania i stymulowania gotowości do działania, jest wyrazem aktywności społecznej. Wskazując na przesłanki rozwoju wolontariatu, dostrzega się w nim narzędzia do łagodzenia i ograniczania negatywnych skutków przemian oraz towarzyszących im zjawisk utrudniających rozwój gospodarczo-społeczny i cywilizacyjny. W związku z tym rozwój idei wolontariatu winien cechować się ciągłością działania.

Wstęp

Proces transformacji systemowej, zjawisko długookresowe, cechuje się m.in. złożonością i wielością problemów natury nie tylko społeczno-ekonomicznej, lecz także socjalnej i prawno-politycznej. Wskazując na zmiany, należy zwrócić uwagę na swoistą ich arytmikę. Jest ona konsekwencją braku określonego doświadczenia. Decydujący bowiem o dynamice i zakresie owych przeobrażeń w dużym stopniu kierowali się bieżącymi potrzebami gospodarki narodowej i uwarunkowaniami otoczenia zewnętrznego. Swoiste w tych warunkach dojrzewanie ustrojowe i ograniczanie roli wewnętrznych funkcji państwa uzasadniają potrzebę kształtowania postaw typowych dla społeczeństwa obywatelskiego.

Warunkiem powyższego jest podjęcie działań na rzecz kształtowania świadomego i aktywnego partnera organów państwa w określaniu i realizacji polityki społeczno-ekonomicznej. Chodzi tu o nowy typ relacji państwo-społeczeństwo. Koniecznością jest pogłębienie samorządności i zasad demokracji lokalnej. Nadto, co bardzo istotne, z uwagi na poziom efektywności procesu przeobrażeń systemowych zachodzi konieczność nowych rozwiązań organizacyjno-prawnych i odpowiednio zróżnicowanych podejść do

działających w gospodarce narodowej licznych podmiotów. Odnosi się to m.in. do zakresu ich działań, form zarządzania i statusu prawnego, a nadto do samego społeczeństwa. Umożliwi to również rozwój przestrzenny organizacji i ich odpowiednie oddziaływanie na otoczenie, a także wzrost efektywności ekonomicznej i społecznej gospodarki państwa.

W kontekście powyższego należy tworzyć odpowiednie warunki do rozwoju organizacji o charakterze niedochodowym. Akceptowane w coraz większym stopniu przez społeczeństwo, nadto prezentujące pozytywny stosunek do gospodarki narodowej i oczekiwań różnych grup społecznych oraz cechujące się stosowną wrażliwością społeczną, udowadniają, że są godnymi i wartościowymi partnerami państwa i społeczeństwa w procesie konstrukcji nowej rzeczywistości i łagodzenia negatywnych skutków przemian.

Istota i rola organizacji niedochodowych

Postępujący proces przeobrażeń gospodarki narodowej zmienia w miarę konsekwentnie zastaną rzeczywistość. Biorąc pod uwagę ich dynamikę i skutki, dokonują się w sposób nierównomierny i niejednoznaczny [Jarosz, 2006, s. 9]. Nie sprzyja to jednoznacznej ich ocenie. Zmiany te nadal powodują ewidentne pogorszenie się sytuacji ekonomiczno-finansowej nie tylko znacznej części społeczeństwa, ale też wielu organizacji sektora publicznego i usług społecznych. Jako jednostki specyficzne z racji swojego powiązania z budżetem państwa i zakresu działania, „zostały narażone na ujemne konsekwencje rodzącej się gospodarki rynkowej i niespójnego, wadliwego systemu finansowania, a nadto znacznego zubożenia społeczeństwa” [Dobrzański, 1996, s. 46]. Szczególnie w pierwszym okresie procesu przemian systemowych zaważyły ujemnie na ich funkcjonowaniu i programie działań.

Organizacje te, zwane niedochodowymi z racji niezorientowania na działalność zyskową, zmuszone były dostosować się do wymogów rozwijającej się gospodarki rynkowej. W wyniku słabości polityki budżetowej państwa oraz zmiany jego kierunków i priorytetów finansowych zmuszone zostały do większej przedsiębiorczości i samodzielności w finansowaniu swojej działalności statutowej. Bez względu na swój status i stan organizacyjno-ekonomiczny oraz dorobek kulturowy i rodzaj działalności w coraz większym stopniu zmuszane są do szybkiego zasymilowania się w nowej rzeczywistości. Działania mechanizmów rynkowych wprawdzie przyspieszają ów proces, ale – co istotne i szczególnie pożądané – zmuszają organizacje *non-profit* do racjonalnego i efektywnego zarządzania swoimi zasobami. Ich funkcjonowanie musi być zorientowane na wzrost poziomu efektywności działania. Chodzi tu bowiem o przestrzeganie zasad rachunku ekonomicznego i społecznego.

Okazuje się jednak, że mimo zmiany zasad ich finansowania i pogłębiania się procesu urynkwienia ich liczebność nadal wzrasta. W miarę wzrostu negatywnych skutków procesu przeobrażeń systemowych popyt na ich usługi – zarówno globalny, jak i strukturalny – będzie wzrastał. Ich istnienie jest więc uwarunkowane potrzebami zarówno jednostek ludzkich, jak i różnych organizacji.

Powyższe może sugerować, że skoro istnieje dostateczne przyzwolenie społeczne na ich działanie, to przełoży się ono na poziom kosztów i cen oraz form odpłatności za świadczone przez nie usługi. Złożona jednak rzeczywistość gospodarcza i społeczna wyraźnie wskazuje na konieczność dokonywania ciągłej analizy sytuacji rynkowej oraz stopnia i struktury oczekiwań społecznych. Okazuje się bowiem, że obecnie kryterium przydatności i sensu istnienia tych organizacji jest określone zapotrzebowaniem społecznym, opartym na rachunku efektywności społecznej ich funkcjonowania. Mechanizm rynkowy zmusza je do racjonalizacji postaw i sposobu myślenia oraz działania. Ów swoisty przymus ekonomiczny i społeczny będzie sprzyjał pojawianiu się pytań o granice i stopień urynkwienia ich działalności.

W kontekście powyższego należy stwierdzić, że działalność owych organizacji i postawa na rynku są potwierdzeniem świadomości owego przymusu, czego wyrazem jest ciągle poszukiwanie skutecznych metod wykorzystania posiadanych przez nie zasobów. Odnosi się to też m.in. do ich możliwości prawnych i ekonomicznych oraz ukształtowanych norm współżycia społecznego i przyzwolenia społecznego na ich działanie.

Postępujący proces zmian – konsekwencja współczesnych wyzwań globalnych i uwarunkowań ekologicznych, demograficznych, politycznych, technologicznych oraz ekonomicznych i społecznych [Stracewicz, 1998, s. 80 i dalsze] – cechuje się dużą płynnością i dynamiką podmiotową oraz organizacyjną i sytuacyjną. Ta ostatnia cecha wskazuje, że nie wszystkie organizacje niedochodowe – uogólniając zarówno tzw. młode i stare, a też duże i małe – są w stanie dostosować się w pełni do wymogów rynkowych. Biorąc pod uwagę następstwa wspomnianych wyzwań, dalsze ich urynkwienie może być znacznie utrudnione. Jest to nieobojętne, jeśli chodzi o ich egzystencję i działalność [Dobrzański, 1995, s. 314-315].

Obecnie ich dynamiczny podmiotowy i strukturalny rozwój oraz postępujący proces zmian wskazują na istnienie i działanie określonych czynników zarówno stymulujących ich szanse rozwojowe, jak i zagrażających ich dalszej egzystencji organizacyjnej.

Biorąc pod uwagę obecny i potencjalny stopień zagrożenia, stwierdzić trzeba, że owe organizacje w swojej masie stają wobec nowych zjawisk i wyzwań, jakże dla nich nietypowych i nieobojętnych, nie tylko z ich punktu widzenia, ale też z pozycji odbiorców ich świadczeń.

Specyfika organizacji niedochodowych i istota wolontariatu

Analiza rozwoju różnych państw i przedsiębiorstw oraz społeczeństw, o ukształtowanej orientacji rynkowej, wskazuje na istnienie znacznych dysproporcji w poziomie życia jednostek i zbiorowości społecznych. Przesądza to o potrzebie podejmowania działań na rzecz zmniejszenia owych zjawisk i tworzenia warunków skutecznego wykorzystania i rozwijania potencjalnych zasobów społecznych. Uzasadnia to dokonywanie zmian w polityce społeczno-socjalnej państwa oraz tworzenie tzw. organizacji niedochodowych i podejmowanie przez nie działań nieodpłatnych rynkowo.

Organizacje te, dysponując ograniczonymi zasobami rzeczowymi i finansowymi, niewystarczającymi w kontekście celów statutowych i oczekiwań społecznych, określonych geograficznie i ekonomicznie środowisk oraz warstw społecznych, są zmuszone do ciągłego ich poszukiwania w imię rosnących potrzeb społecznych. Działając w warunkach rynkowych i sięgając po rozwiązania sankcjonowane prawem i normami współżycia społecznego, mogą być – choć nie w pełni – narzędziem rozwoju przedsiębiorczości organizacyjnej i indywidualnej oraz łagodzenia napięć i konfliktów społecznych, wywołanych ujemnymi skutkami procesu przeobrażeń.

Instrumentem coraz szerzej wykorzystywanym przez organizacje niedochodowe w procesie świadczenia przez nie statutowych działań na rzecz społeczeństwa i jednostek organizacyjnych jest wolontariat. W warunkach wzrastającej orientacji rynkowej jest to zjawisko społeczne w coraz większym stopniu zauważalne w procesie gospodarowania. Wyrazem tego jest wzrost obszaru dobrowolnych i bezpłatnych świadczeń na rzecz społeczeństwa. Są one rezultatem indywidualnych i ważkich prawnie decyzji określonych ludzi. Osobę, która prezentuje taką postawę, określamy mianem wolontariusza.

Powyższe określenie jedynie w części odpowiada współczesnej rzeczywistości. Przemiany w polityce społecznej lat osiemdziesiątych i dalszych oraz zmiana interpretacji funkcji państwa w odniesieniu do społeczeństwa, a w następstwie, ograniczenie zobowiązań socjalnych państwa oraz pogarszanie się sytuacji materialnej znacznej części społeczeństwa przyczyniły się do wzrostu szczególnego podsystemu społecznego, grupującego określone instytucje i organizacje społeczne. Przyspieszyły one samoorganizację społeczeństwa i przyczyniły się do szerzenia idei pomocy wzajemnej. Zachodzi więc coraz większa potrzeba rozwoju idei wolontariatu i zrozumienia jej przesłania.

Wymaga tego m.in.: postępujące wykluczenie społeczne, zanieczyszczenie środowiska naturalnego, ubóstwo oraz wzrost skali integracji europejskiej i budowanie społeczeństwa obywatelskiego. Znalazło to swoje odbicie w sformułowaniu określeń wolontariat i wolontariusz. Aktualnie za wolontariat uznaje się bezpłatne, świadome i dobrowolne działanie na rzecz innych, ale wykraczające poza więzi rodzinno-koleżeńskie i przyjacielskie. Z kolei wolontariuszem jest osoba, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonu-

je świadczenia, odpowiadające świadczeniu pracy, na zasadach określonych w ustawie o działalności pożytku społecznego i o wolontariacie z 23 kwietnia 2003 r. (Dz.U. Nr 96, poz. 873).

Sformułowania zawarte w cytowanej ustawie, pozwalające zasadniej wykorzystać we współczesnej gospodarce rynkowej ideę wolontariatu i pracę wolontariuszy, dowodzą wzrostu świadomości społecznej i umiejętności pełniejszego niż w poprzednim okresie wykorzystania niezagospodarowanego potencjału społecznego. Obserwuje się więc nowe i wzrastające zainteresowanie ideą wolontariatu.

Rosną również oczekiwania na szersze niż dotąd zmiany w organizacji działań wolontarycznych. Są nimi zainteresowani zarówno wolontariusze, jak i organizacje korzystające z ich usług. Sprzyja temu też społeczeństwo, dostrzegając w idei wolontariatu stosunkowo skuteczne narzędzie kształtowania i stymulowania więzi społecznych oraz lepszego rozumienia się usługodawcy i usługobiorcy w procesie świadczenia owych usług.

Współcześnie bowiem chodzi o to, by wolontariat, jako pewna forma kształtowania, a zarazem stymulowania ciągłej gotowości do działania, prezentował na co dzień dążenia do skutecznych rozwiązań określonych oczekiwań społecznych.

Nie będąc pracownikiem organizacji, na rzecz której świadczy stosowne działania, wynikające z zawartej umowy, wolontariusz ma prawo do nagradzania i zaopatrzenia w razie wypadku przy wykonywaniu danych świadczeń. Przysługują mu też świadczenia zdrowotne, przewidziane w przepisach o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym. Niemniej jednak, podkreślając jego podmiotowość, należy też zwrócić uwagę na przedmiotowość wolontariuszy.

Ma to miejsce wówczas, gdy wolontariat jako pewna forma działania i aktywności społecznej wychodzi naprzeciw tym, którzy poszukują możliwości zdobycia doświadczenia¹. Uzyskanie stosownego doświadczenia, czy też dobrych referencji, zwiększa ich szanse na właściwe zatrudnienie u innych pracodawców.

Wolontariat jest zatem traktowany jako narzędzie i szansa podnoszenia pożądanych kwalifikacji. Tym samym sprzyja uzyskaniu przewagi konkurencyjnej na nierównoważonym rynku pracy, a jest też istotnym środkiem przeciwdziałania negatywnym skutkom bezrobocia. Odnosi się to również do sfery psychicznej osób pozbawionych pracy i ich poczucia tożsamości, bowiem działalność jako wolontariusz daje poczucie wiary we własne siły, powoduje wzrost motywacji wewnętrznej do niepoddawania się i poszukiwania stosownej pracy.

1 Biorąc powyższe pod uwagę, można wyróżnić trzy grupy ochotników (wolontariuszy): okazjonalistów, czyli osoby jednego impulsu; średniodystansowców – osoby działające do momentu zrealizowania swojego celu; działaczy permanentnych – dla których tego typu aktywność społeczna jest poczuciem sensu życia, możliwością prezentowania postawy życiowej.

Nie wnikając głębiej w istotę klasyfikacji grup ochotników, zainteresowanych tą działalnością, należy dodać, że ich pomoc pozwala poszerzyć zakres prowadzonych działań, tworzyć i realizować nowe projekty nie tylko przez organizacje nieodpłatne. Z analizy danych odnoszących się do reprezentacyjnej grupy stowarzyszeń i fundacji, przeprowadzonych w 2005 roku badań, wynika, że 47 proc. tychże organizacji korzystało z pomocy wolontariuszy, a więc osób nie będących członkami danych organizacji.

Nadto badania te wskazują na dość duże zróżnicowanie stopnia współdziałania wolontariuszy w świadczeniu nieodpłatnej pracy na rzecz owych organizacji, m.in. działających w obszarze religijnym (6 proc.), współpracy międzynarodowej (17 proc.), pomocy społecznej (72 proc.), zdrowia (42 proc.), sportu i rekreacji (26 proc.) oraz kultury (38 proc.). Widać wyraźnie, że działania wolontariuszy głównie koncentrowały się w obszarach pomocy społecznej, a w mniejszym natomiast stopniu w edukacji i szkoleniu, zdrowiu i kulturze oraz ochronie środowiska.

Z uwagi na różnorodność i specyficzność owych świadczeń zasadne jest ukazanie innych, równie społecznie ważnych obszarów działania. Są nimi m.in. udziały w pracach licznych komitetów społecznych o charakterze lokalnym, organizacji kobiecych i samopomocowych, partii i stowarzyszeń politycznych oraz samorządów dzielnicowych, osiedlowych, gminnych, pracowniczych itp., a także towarzystw naukowych.

Przemiany społeczne, widziane w ostatnich latach, wymagają od wolontariuszy profesjonalności, w wielu też przypadkach ukończenia 18 lat, odpowiedniego statusu materialnego i postawy moralno-etycznej. Odnosi się to szczególnie do wolontariuszy działających permanentnie. Wymaga się od nich dużej aktywności, odpowiedzialności i kreatywności. W dużym stopniu przesądzają o tym potrzeby realizowanego programu i możliwości wolontariusza.

W kontekście współczesnych wyzwań wzrastająca rola wola wolontariatu – powszechnie dotąd kojarzona z niesieniem pomocy osobom chorym, niepełnosprawnym, czy też dzieciom z domów opieki społecznej, ofiarom klęsk żywiołowych, uchodźcom, a także z udziałem w organizowaniu wydarzeń kulturalnych i artystycznych oraz z podejmowaniem działań na rzecz ochrony środowiska – musi ulec znacznej i pożądanej środowiskowo przemianie.

Przesłanki rozwoju wolontariatu

Na przełomie XX i XXI wieku znacznie wzrosła populacja organizacji nieodpłatnych, nadto zwiększył się ich zakres działania. Odnosi się to zarówno do Polski, jak i innych krajów.

Działan tych organizacji nie należy postrzegać jako marginalne, nadto o wątpliwej jakości [Sargent, 2004, s. 20]. W Polsce istnieje i działa około 30 tysięcy różnego rodzaju grup aktywnych obywateli.

Z reguły są to fundacje i stowarzyszenia pozarządowe, którym z uwagi na ich zorientowanie celowe i ideę pomocy nie są obojętne problemy nurtujące społeczeństwo, w tym szczególnie środowiska lokalne. Zatrudniając łącznie około 200 tysięcy pracowników i pozyskując około 2 miliony wolontariuszy, aktywizują współobywateli do rozwiązywania określonych problemów społecznych. Nadto, identyfikując je, zaspokajają rzeczywiste potrzeby osób, grup i środowisk [Grzybowski, 2000; Sadłowska, 2003, s. 2].

Z danych z 2005 roku wynika, że prawie co czwarty obywatel działał na rzecz tychże organizacji, a pośrednio na rzecz społeczeństwa. Zauważa się w ostatnich latach ewidentny wzrost zaangażowania się w owe działania². Uzupełniając powyższe, należy dodać, że przeciętny wolontariusz jest osobą młodą (lata od 18 do 25), ewentualnie w sile wieku (lata 36 do 45), nadto posiadającym wyższe wykształcenie lub studiującym. W większości działa on w dużym mieście. Jest to konsekwencją faktu funkcjonowania owych organizacji w relatywnie większych aglomeracjach miejskich.

W przeciwieństwie do popularności i stopnia rozwoju wolontariatu w świecie, zwłaszcza w krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej, w Polsce ruch ten – jak dotąd – nie jest masowy. Nadto cechuje się dużą sezonowością i spontanicznością. Jednakowoż, w miarę postępu procesu przemian, zauważa się rozwój idei wolontariatu, zyskuje ona coraz większe poparcie licznie działających organizacji pozarządowych i społeczeństwa. Jest to też rezultat zmian społeczno-ekonomicznych, czyli wzrostu szeregu zjawisk negatywnych i zakresu patologii społecznej, a także unormowań prawnych, stwarzających dalsze możliwości powstawania i rozwoju wolontariatu w wielu krajowych instytucjach. Właśnie to one, oprócz organizacji pozarządowych, poprzez swoją i ich aktywność, mogą wpłynąć na rozwój tej idei [Siedlecka, 2005]. Od nich samych, a szczególnie od woli kierownictwa owych organizacji – odnosi się to również do uwarunkowań lokalnych – zależy dalszy rozwój wolontariatu, również lokalnego – zorientowanego na rozwijanie pomocy na rzecz dzieci, młodzieży, osób starszych i samotnych oraz na dalsze rozwijanie innych form wolontariatu.

W kontekście powyższego szczególnie pozytywną rolę mogą spełniać placówki oświatowe. Okres nauki w szkole to nie tylko kreowanie postaw altruistycznych, ale też wzrost zainteresowania otoczeniem. Otwartość i ciekawość świata, chęć poznawania złożoności i skutków przemian wpływają na kształtowanie prospołecznych postaw, szu-

² Z danych wynika, że wolontariusze w 2001 roku stanowili 10 proc. ogółu dorosłych Polaków, a w 2005 r. już 23,2 proc.

kanie swojego miejsca w otoczeniu, tym samym prezentowanie właściwego stosunku do państwa i społeczeństwa. Owe organizacje sprzyjają działaniom zespołowym, wskazują na ich wartość. Nie jest to obojętne w działalności wolontariatu, w jego reagowaniu na liczne negatywne zjawiska społeczne, widziane w przekroju regionalnym i ogólnokrajowym. Są nimi, wskazując na zasadnicze, utrzymujące się nadal bezrobocie globalne oraz strukturalne wiekowo i zawodowo, pogłębiający się proces starzenia społeczeństwa i pogarszający się stan jego zdrowotności, obniżający się poziom konsumpcji społecznej oraz postępujące rozwarstwienie społeczne, szczególnie zauważalne w układzie geograficznym. Nie wchodząc głębiej w analizę zaszłości i efekty procesu przemian, wskazać należy też na pogłębiający się proces nierówności społecznej w układzie politycznym i ekonomicznym. Ujawnia się również postępujący kryzys postaw moralno-etycznych społeczeństwa, widziany m.in. w sposobie wartościowania działań oraz zachowań grup i jednostek ludzkich na co dzień. Zauważalne są też alienacja i bierność środowiskowa, a także rosnąca partykularyzacja. Owe zjawiska, mając na uwadze dobro społeczeństwa i państwa, należy traktować jako przesłanki polityczne, ekonomiczne, kulturalno-etyczne, wystarczająco uzasadniające konieczność podjęcia stosownych działań na rzecz ich ograniczania, ewentualnie, o ile ich pełna eliminacja jest niemożliwa, łagodzenia ich skutków.

Proponowane działania odnoszą się również do kwestii organizacyjnych i zarządczych licznych organizacji pozarządowych. Oddziałują też na ich narzędzia i metody realizacji celów.

W kontekście powyższego, ewidentnie wzrasta rola i miejsce wolontariatu w realizacji celów nakierowanych m.in. na poprawę sytuacji różnych społeczności. Dowodem tego jest rosnący popyt na filantropię w miejscu pracy, realizowaną wraz ze wzrostem zainteresowania wolontariatem pracowniczym [*Coraz modniejsze...*, 2006, s. B2]. Z uwagi na różnorodność działań wolontariuszy, możliwość ich angażowania przez organizacje pozarządowe i inne organizacyjne podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego, jak m.in. organa administracji publicznej, pożądane jest przybliżenie czynników warunkujących rozwój powyższej idei i stosownych działań.

Ich różnorodność, konsekwencja dużego zróżnicowania w ramach wolontariatu, uzasadnia konieczność ich pogrupowania ze wskazaniem kierunków rozwoju i nacelowania na określone grupy wolontariuszy. W znacznym stopniu programy owych kierunków działania winny być adresowane do ludzi młodych, tj. uczniów i studentów, zainteresowanych nie tylko określonymi działaniami, ale także procesem swojej dalszej edukacji. Ułatwiają to m.in. programy typu „Młodzież dla Europy” i „Wolontariat Europejski”, a programy edukacyjne oraz przekazanie odpowiedzialności za stopień i zakres realizacji określonych treści agencjom narodowym, umożliwiającym integrację młodych ludzi z danym społeczeństwem, a także kształtowanie postaw odpowiedzialności za sprawy

społeczności lokalnej. Programy owe i ich zawartość mogą dostatecznie motywować do konkretnego działania potencjalnych wolontariuszy. Jest to zgodne z celami Unii Europejskiej, chodzi bowiem m.in. o przygotowanie młodzieży do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym oraz o promowanie przedsięwzięć ułatwiających rozwój osobowości, poszerzenie wiedzy, zdobywanie nowych umiejętności i kwalifikacji. Współczesność bowiem akcentuje potrzebę profesjonalizmu w działalności wolontariackiej.

Do rozwoju wolontariatu przyczynia się też program polsko-amerykańskiej Fundacji Wolności Słowa „Wolontariat Studencki”, nakierowany na obszary wiejskie i małe aglomeracje miejskie (do 20 tys. mieszkańców). Ułatwia to integrację dzieci i młodzieży z małych miejscowości i wsi. Sprzyja wzrostowi poziomu ich wiedzy i ułatwia uświadomienie im możliwości oraz potrzeby społecznego działania na rzecz własnego środowiska. Temu samemu służy tworzenie centrów wolontariatu, jako swoistych agend, umożliwiających kontakt osób będących w potrzebie z osobami zainteresowanymi jej udzieleniem. Ich szeroka działalność sprowadza się do pobudzenia aktywności społecznej, szkolenia wolontariuszy, doradztwa i udzielania informacji o możliwościach podjęcia pracy wolontarycznej.

Działaniami interwencyjnymi, sprzyjającymi rozwojowi wolontariatu, są również młodzieżowe programy socjalne dotyczące środowiska naturalnego oraz idei rozwoju i odnowy obszarów wiejskich, a także ratownictwa, prewencji i odbudowy.

Powyższe wskazuje na wielość i różnorodność czynników warunkujących rozwój wolontariatu, a tym samym sprzyja przyspieszeniu procesu integracji społecznej i uświadomieniu wagi społecznego zaangażowania na rzecz społeczności lokalnej i poprawy warunków jej egzystencji.

Jednocześnie należy dodać, że wolontariat jest określonym i pożądanym sposobem na włączenie współobywateli w nurt codzienności, a też aktywną formą współtworzenia i kreowania określonej rzeczywistości [Ochman, Jordan, 1997]. Uzasadnia to tworzenie wspólnot lokalnych i lepszego zrozumienia ludzi, a także współdziałania. Nadto w tym działaniu jest możliwość uzyskania określonej satysfakcji i doświadczenia zawodowego. Jednocześnie należy stwierdzić, że wolontariat to szkoła wychodzenia z bierności. Odnosi się to m.in. zarówno do ludzi będących czasowo bezrobotnymi, jak i podejmujących tę działalność po przejściu na emeryturę.

Wskazanie wybranych czynników rozwoju idei wolontariatu świadczy o ciągłym poszukiwaniu stosownych programów i przedsięwzięć jego rozwoju, jako niezwyklego narzędzia rozwoju państw i społeczności narodowych w procesie kształtowania demokracji obywatelskich w przekroju makro- i mikroskali. Nieobojętne więc jest wskazanie na inne jeszcze czynniki wsparcia, promocji i rozwoju wolontariatu, a także pobudzania aktywności społeczności lokalnej. Są nimi programy kreowania akcji edukacyjnych przez działające organizacje pozarządowe i niesformalizowane grupy obywateli. Chodzi

bowiem o takie działanie, które jednoznacznie sprzyja pozyskiwaniu „aktywnych obywateli”, skłonnych wydatkować swój czas, energię i środki dla dobra danej społeczności. Nieobojętna jest więc w rozwoju wolontariatu działalność organizacji prywatnych, zajmujących się też wolontariatem.

Równie pozytywnie zaważa na rozszerzeniu tej działalności wzrost stopnia świadomości bezrobotnych. Istotne jest więc właściwe oddziaływanie na osoby poszukujące pracy o małej orientacji i wiedzy zawodowej. Owe działania i zdobyte doświadczenia umożliwiają im szersze kontakty z pracodawcami, a tym samym uzyskanie stosownej pracy.

Na rozwój wolontariatu mają także wpływ fundatorzy, pozyskiwane fundusze i sposób finansowania określonych projektów oraz stosowne informacje, propagujące tę formę działalności. Przyczyniają się one do ujawnienia grup zainteresowanych ową działalnością, tj. zarówno dawców, jak i biorców owych usług. Ich ujawnienie odnosi się tak do działań organizacji pozarządowych, jak szkół, przedsiębiorców, samorządów gospodarczych i terytorialnych, służb zatrudnienia i ośrodków pomocy społecznej. Może uaktywnić działania osób, czy też grup, zainteresowanych świadczeniem pożądaných działań.

Równie istotnym czynnikiem warunkującym rozwój wolontariatu jest tworzenie szerokiej platformy konsultacji społecznej i działań promujących przedsięwzięcia organizacji pozarządowych i ułatwiających przepływ informacji pomiędzy sektorami³. Ułatwia to bowiem wzmocnienie relacji pomiędzy tymi organizacjami a państwem. Również w miarę bardziej sprzyjających rozwiązań prawnych zwiększa się możliwość ściślejszych – niż dotąd – i szerszych współdziałań pomiędzy organizacjami pozarządowymi a biznesowymi.

Szersze informacje o podejmowanych inicjatywach społecznych będą nie tylko sprzyjać tworzeniu baz danych o organizacjach pożytku publicznego, ale też współdziałaniu samorządów terytorialnych. Dostateczna informacja o działaniach tychże organizacji, ich wzajemnej współpracy, niewątpliwie wpływa na wzrost zainteresowania się wolontariatem i udziałem w jego przedsięwzięciach. Pozwala to społeczeństwu włączyć się w udzieleniu pomocy tam, gdzie ona jest potrzebna. Wolontariat bowiem jest współczesną i świadomą formą pracy społecznej. Nie należy go ujmować w wymiarze współczesnego patriotyzmu. Jego celem jest służba społeczeństwu w takich m.in. obszarach, jak: praca socjalna, resocjalizacja, rehabilitacja i akceptacja zawodowa. Nadto pomaga wskrzeszać i rozwijać więzi społeczne na poziomie rodziny, grupy i środowiska.

Działania na rzecz pozyskania i kształtowania „aktywnych obywateli” sprzyjają wzrostowi relacji międzyludzkich i stopnia zaangażowania w pracy społecznej. Nieobojętna – mając powyższe na uwadze – jest wewnętrzna działalność organizacyjna wspomnianych

3 Przykładem może być Stowarzyszenie Organizacji Wolontariackich.

struktur. Ich sposób pozyskiwania, doskonalenia, motywowania, czy wręcz – zgodnie z przyjętymi regułami – wynagradzanie jest również niemniej pożądanym warunkiem rozwoju wolontariatu. Nie wolno przy tym nie doceniać roli państwa, jego oddziaływania na rzecz wzrostu zaangażowania obywateli i to bez względu na wiek, czy wykształcenie. Ważne jest również rozpoznanie motywów działania wolontariuszy i respektowanie ich oczekiwań.

Zakończenie

W miarę rozwoju gospodarki rynkowej, dokonujących się m.in. przewartościowań ekonomiczno-społecznych, zachodzi konieczność podjęcia na szerszą skalę działań na rzecz określonych środowisk geograficznych i grup społecznych. Zachodzący proces przeobrażeń politycznych, ekonomicznych, moralnych i prawnych uwidocznili głębokie różnice w poziomie życia obywateli, ich usytuowania prawnego i ekonomiczno-socjalnego. Doprowadził w praktyce do szeregu ograniczeń możliwości realizowania się i korzystania z efektów rozwoju cywilizacyjnego.

Wśród wielu ujemnych zjawisk, będących pochodną rozwiązań ekonomiczno-prawnych oraz niedostatecznej przedsiębiorczości jednostek i grup ludzkich, nadto ich umiejętności, szczególnie źle oceniane jest bezrobocie strukturalne. Wielkość i swoista stałość danego zjawiska wymuszają poszukiwania rozwiązań na rzecz jego ograniczania. Pogłębia ono bowiem proces rozwarstwienia społeczeństwa i zwiększa potrzebę wspomnianych działań prospołecznych. Odnosi się to również do negatywnych zjawisk wywołanych procesami starzenia się społeczeństwa i pogarszającą się jego kondycją zdrowotną.

W kontekście powyższego w wolontariacie upatruje się możliwość łagodzenia i ograniczania negatywnych skutków, w tym zjawisk hamujących rozwój gospodarczy i cywilizacyjny. Jego aktualny rozwój wymaga tworzenia stosownych uwarunkowań. Ich duże zróżnicowanie i adekwatność, widziane w długim okresie, sprzyjać będą wzrostowi zainteresowania ideą wolontariatu oraz zwiększeniem liczby wolontariuszy. Przedstawione czynniki warunkujące rozwój wolontariatu, jego liczebność i dojrzałość profesjonalną są pochodną idei społeczeństwa obywatelskiego. Jego rozwój, w miarę pogłębiania się procesu przeobrażeń i wzrostu świadomości obywatelskiej, niewątpliwie sprzyjać będzie rozszerzaniu się idei wolontariatu i dostrzeganiu w nim wielofunkcyjnego narzędzia, ułatwiającego realizację podstawowych funkcji państwowych i pogłębienie relacji międzyludzkich, a także środowiskowych. Uzupelniając, należy wskazać na konieczność tworzenia – coraz bardziej sprzyjających rozwojowi idei wolontariatu – pożądanym uwarunkowań. Winien to być proces cechujący się konsekwencją i ciągłością działania.

Literatura

- (2006) *Coraz modniejsza filantropia w pracy*, „Rzeczpospolita” 78, 1-2.04.
- Dobrzański K. (1996), *Przesłanki formułowania strategii w organizacjach niedochodowych* [w:] Mendel T. (red.), *Strategie przedsiębiorstw w okresie budowania gospodarki rynkowej*, Poznań, AE.
- Dobrzański K. (1995), *Szanse i zagrożenia organizacje niedochodowych w procesie zmian* [w:] Jagas J. (red.), *Produktywność pracy – wzrost gospodarczy*, Opole, Uniwersytet Opolski.
- Grzybowski A. (2000), *Non profit*, „Wspólnota” 3/514, 15.09.
- Jarosz W. (2006), *Transformacja tu i teraz* [w:] *Wygrani i przegrani polskiej transformacji*, Jarosz M. (red.), Warszawa, Oficyna Naukowa.
- Ochran M., Jordan P. (1997), *Jak pracować z wolontariuszami*, Warszawa.
- Sadłowska K. (2003), *Nowi ludzie to nowe pomysły*, „Rzeczpospolita” 188, z 13.08.
- Sargent A. (2004), *Marketing w organizacjach non profit*, Kraków, Oficyna Ekonomiczna.
- Siedlecka Z. (2005), *Wolontariuszy w Polsce jest coraz więcej*, „Gazeta Wyborcza”, 6.12
- Stawicz J. (1998), *Polityka gospodarcza*, Warszawa, Oficyna Wydawnicza AGH.
- www.niepełnosprawni.pl
- www.wolontariat.ngo.pl z 10 XII 2005.
- www.wolontariat.gov.pl

Kazimierz Dobrzański – profesor Akademii Ekonomicznej, doktor habilitowany nauk ekonomicznych i magister historii, pracownik Katedry Systemów i Technik Zarządzania. Jest autorem i współautorem, redaktorem naukowym i recenzentem wielu publikacji dotyczących funkcjonowania i zarządzania przedsiębiorstwami i instytucjami społecznymi oraz kadrami i personelem, a także odnoszących się do ekonomiki pracy i polityki społecznej.

Jego zainteresowania badawcze koncentrują się m.in. na problemach współczesnych przeobrażeń społeczno-gospodarczych, w tym szczególnie na zmianach zachodzących w polityce zatrudnienia i rynku pracy oraz funkcjonowania organizacji niedochodowych, sektora samopomocowego i samorządu terytorialnego, a także na strategiach personalnych. Ponadto uczestniczy w działaniach wielu organizacji społecznych, bierze udział w licznych konferencjach naukowych poruszających problemy będące w polu jego zainteresowań.